

BIZNESDA KOMPLAYENS-AZORAT VA KORRUPSIYAGA QARSHI MEXANIZMLAR

B.Q.Alimov

Tashkent International University
“Yurisprudensiya” fakulteti 3-bosqich talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18312660>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada biznes faoliyatida komplayens-nazorat va korrupsiyaga qarshi mexanizmlarning huquqiy mohiyati, ularning shakllanishi va amaliy ahamiyati kompleks tarzda tahlil qilinadi. Maqolada komplayens-kontrol tushunchasi, uning korporativ boshqaruv tizimidagi oʻrni hamda tijorat tashkilotlarida korrupsion xavflarning oldini olishdagi roli yoritib beriladi. Shuningdek, korrupsiyaga qarshi mexanizmlarning asosiy elementlari, jumladan ichki normativ hujjatlar, nazorat va monitoring tizimlari, xodimlarni oʻqitish hamda xabar berish mexanizmlarining huquqiy ahamiyati koʻrib chiqiladi. Alohida eʼtibor komplayens-kontrolni joriy etish jarayonida yuzaga keladigan muammolar va tipik xatolarga qaratilgan boʻlib, ularning sabablari va oqibatlari ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida xalqaro huquqiy standartlar va ilgʻor xorijiy tajriba oʻrganilib, komplayens tizimlarini takomillashtirish boʻyicha ilmiy xulosalar va amaliy takliflar ilgari suriladi.

Аннотация: В данной научной статье комплексно анализируются правовая сущность комплаенс-контроля и антикоррупционных механизмов в предпринимательской деятельности, а также их значение в системе корпоративного управления. В статье раскрывается понятие комплаенс-контроля, его роль в обеспечении законности, прозрачности и устойчивости бизнеса, а также анализируются основные коррупционные риски, характерные для коммерческих организаций. Особое внимание уделяется антикоррупционным механизмам, включая внутренние нормативные документы, системы мониторинга и контроля, обучение персонала и механизмы информирования о нарушениях. Кроме того, рассматриваются проблемы и типичные ошибки внедрения комплаенс-систем, их причины и негативные последствия для бизнеса. На основе международных стандартов и научных источников формулируются выводы и рекомендации, направленные на повышение эффективности комплаенс-контроля в коммерческих организациях.

Abstract: This scientific article provides a comprehensive analysis of the legal nature and practical significance of compliance control and anti-corruption mechanisms in business activities. The article examines the concept of compliance control, its role within corporate governance systems, and its

importance in ensuring legality, transparency, and sustainability of commercial organizations. Particular attention is paid to the key anti-corruption mechanisms, including internal regulations, monitoring and control systems, employee training, and whistleblowing mechanisms. The study also identifies major problems and typical mistakes in the implementation of compliance systems, analyzing their causes and negative consequences. Based on international legal standards and academic sources, the article formulates conclusions and practical recommendations aimed at improving the effectiveness of compliance control in the private sector.

Kalit soʻzlar: komplayens-nazorat, korrupsiyaga qarshi mexanizmlar, biznes huquqi, korporativ boshqaruv, ichki nazorat, huquqiy risklar.

Ключевые слова: комплаенс-контроль, антикоррупционные механизмы, предпринимательская деятельность, корпоративное управление, коррупционные риски, внутренний контроль.

Keywords: compliance control, anti-corruption mechanisms, business law, corporate governance, corruption risks, internal control.

Asosiy tushunchalar va terminlarning mazmuni, zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida biznes faoliyatining samarali va barqaror rivojlanishi nafaqat iqtisodiy koʻrsatkichlarga, balki huquqiy tartibga solish, korporativ boshqaruv sifati hamda qonuniylik va halollik tamoyillariga qatʼiy rioya etilishiga bevosita bogʻliqdir. Shu nuqtai nazardan, soʻnggi yillarda “komplayens-kontrol” va “korrupsiyaga qarshi mexanizmlar” tushunchalari biznes huquqi nazariyasi va amaliyotida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu tushunchalar tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini qonun hujjatlariga, ichki qoidalarga va xalqaro standartlarga muvofiq tashkil etish hamda korrupsiya xavflarini minimallashtirishga qaratilgan huquqiy va tashkiliy choralar majmuasini anglatadi. “Komplayens” (inglizcha “compliance” soʻzidan olingan boʻlib, “rioya etish”, “mos kelish” degan maʼnolarni bildiradi) — bu xoʻjalik yurituvchi subyektlar faoliyatining amaldagi qonunchilik, normativ-huquqiy hujjatlar, ichki korporativ siyosatlar va axloqiy standartlarga muvofiqligini taʼminlashga qaratilgan tizimli jarayondir. Komplayens-kontrol esa mazkur muvofiqlikni taʼminlash, nazorat qilish va baholashga xizmat qiluvchi institut sifatida namoyon boʻladi. U kompaniya ichida huquqbuzarliklarning oldini olish, huquqiy xavflarni aniqlash va ularni boshqarish mexanizmi sifatida faoliyat yuritadi. Biznes huquqi doirasida komplayens-kontrol tushunchasi keng mazmunga ega boʻlib, u faqatgina qonunlarga rioya etishni emas, balki shaffoflik, hisobdorlik, korporativ masʼuliyat va halol tadbirkorlik tamoyillarini ham oʻz ichiga oladi. Shu sababli

komplayens tizimi korporativ boshqaruvning ajralmas qismi hisoblanadi va direktorlar kengashi, boshqaruv organlari hamda xodimlarning huquq va majburiyatlari bilan uzviy bogʻliqdir. Komplayens-kontrolning asosiy vazifalaridan biri — biznes subyektining huquqiy va obroʻ-eʼtiboriga putur yetkazishi mumkin boʻlgan xavflarni oldindan aniqlash va bartaraf etishdir.

Korrupsiya tushunchasi esa shaxsiy manfaat yoʻlida xizmat mavqeidan noqonuniy foydalanish bilan bogʻliq ijtimoiy xavfli hodisani anglatadi. Biznes sohasida korrupsiya turli shakllarda namoyon boʻlishi mumkin, jumladan pora berish va olish, manfaatlar toʻqnashuvi, noqonuniy imtiyozlar, moliyaviy manipulyatsiyalar hamda soxta hisobotlar shaklida uchraydi. Korrupsiya nafaqat davlat boshqaruvi tizimiga, balki xususiy sektor faoliyatiga ham jiddiy zarar yetkazadi, bozor raqobatini buzadi, investitsiya muhitini yomonlashtiradi va iqtisodiy rivojlanishga toʻsqinlik qiladi. Shu munosabat bilan, biznesda korrupsiyaga qarshi mexanizmlar muhim huquqiy institut sifatida shakllanmoqda. Korrupsiyaga qarshi mexanizmlar deganda, korrupsion xatti-harakatlarning oldini olish, ularni aniqlash va ularga barham berishga qaratilgan huquqiy, tashkiliy va profilaktik choralar tizimi tushuniladi. Bunday mexanizmlarga ichki nazorat tizimlari, korrupsiyaga qarshi siyosatlar, xodimlar uchun axloq kodekslari, manfaatlar toʻqnashuvini boshqarish tartiblari hamda xabar berish (whistleblowing) mexanizmlari kiradi. Komplayens-kontrol va korrupsiyaga qarshi mexanizmlar oʻzaro chambarchas bogʻliq boʻlib, ularning uygʻunlashgan holda faoliyat yuritishi biznes subyektlarida huquqiy madaniyatni oshirishga xizmat qiladi. Komplayens tizimi korrupsiyaga qarshi siyosatlarning real ishlashini taʼminlovchi asosiy vosita sifatida maydonga chiqadi. Shu bilan birga, mazkur institutlar xalqaro huquq normalari va standartlari, xususan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi, OECD tavsiyalari hamda ISO 37001 standartlari bilan hamohang ravishda rivojlanmoqda. Komplayens-kontrol va korrupsiyaga qarshi mexanizmlar biznes huquqining muhim kategoriyalari boʻlib, ular tadbirkorlik faoliyatining qonuniyligi, shaffofligi va barqarorligini taʼminlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu tushunchalarning ilmiy-nazariy jihatdan chuqur tahlil qilinishi va amaliyotda samarali qoʻllanilishi zamonaviy biznes muhitida muhim vazifa sifatida namoyon boʻlmoqda. ¹Tasavvur qiling, siz Global 1000 kompaniyasining moliyaviy direktorisiz (CFO)... Butunjahon miqyosida biznes yuritish bilan bogʻliq xavflarni tan olgan holda... axloqsiz biznes amaliyotlarining huquqiy “mayni

¹ Olsen, William P. The Anti-Corruption Handbook: How to Protect Your Business in the Global Marketplace (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 2010).

maydoni” ochildi... Tekshiruv davomida tekshiruvchi auditorlar mahalliy boshqaruv hamda tashqi agentlar o’rtasida raqib kompaniya xodimlariga ularning maxfiy ma’lumotlari uchun pora to’lash sxemasini aniqladilar. Shuningdek, sizning kompaniyangiz ishtirok etayotgan tenderni nazorat qilayotgan davlat amaldorlariga to’lovlar amalga oshirilgan sxema ham aniqlanadi... Ushbu voqealar korporativ xulq-atvor kodeksi mavjud bo’lishiga qaramay sodir bo’lgani komplayens-nazorat va axloqiy dastur qoidalariga doimiy rioya etilishini ta’minlash uchun monitoring va auditning zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi. Haqiqatan ham to’g’ri komplayens-nazorat dasturi joriy etilganida, yuqoridagi holat oldini olish mumkin bo’lgan va noqonuniy faoliyat ancha erta aniqlangan bo’lar edi.

Tijorat tashkilotlari faoliyatida korrupsiyaga qarsh mexanizmlari. Zamonaviy bozor munosabatlari sharoitida tijorat tashkilotlarining samarali faoliyat yuritishi, avvalo, ularning qonuniylik, shaffoflik va halollik tamoyillariga rioya etish darajasi bilan belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, tijorat tashkilotlari faoliyatida korrupsiyaga qarshi mexanizmlarning joriy etilishi va samarali ishlashi biznes huquqining muhim yo’nalishlaridan biri sifatida namoyon bo’lmoqda. Korrupsiyaga qarshi mexanizmlar kompaniyalar faoliyatida korrupsion xatti-harakatlarning oldini olish, aniqlash va ularga barham berishga qaratilgan huquqiy, tashkiliy hamda institutsional choralar tizimini o’z ichiga oladi. Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, korrupsiya xususiy sektor uchun ham davlat sektori kabi jiddiy xavf tug’diradi, chunki u erkin raqobat muhitini buzadi, resurslardan samarasiz foydalanishga olib keladi va biznes subyektlarining obro’-e’tiboriga salbiy ta’sir ko’rsatadi. Tijorat tashkilotlarida korrupsiya ko’pincha pora berish va olish, manfaatlar to’qnashuvi, noqonuniy imtiyozlar yaratish, davlat xaridlari va tender jarayonlarida qonunbuzarliklar sodir etish orqali namoyon bo’ladi. Shu sababli, biznes subyektlari tomonidan korrupsiyaga qarshi mexanizmlarni joriy etish nafaqat ixtiyoriy axloqiy majburiyat, balki zamonaviy huquqiy talab sifatida ham qaralmoqda.

²Antikorrupsiya mexanizmlarining muhim elementlaridan biri bu — ichki normativ hujjatlar tizimidir. Xususan, tijorat tashkilotlarida korrupsiyaga qarshi siyosat (anti-corruption policy), axloq kodeksi (code of ethics), manfaatlar to’qnashuvini tartibga soluvchi qoidalar hamda sovg’alar va vakillik xarajatlariga oid cheklovlar ishlab chiqilishi keng tarqalgan amaliyot hisoblanadi. Ushbu hujjatlar xodimlarning xulq-atvor standartlarini belgilab, ularning korrupsion holatlarga aralashuvining oldini olishga xizmat qiladi. Ilmiy manbalarda

² OECD. Good Practice Guidance on Internal Controls, Ethics, and Compliance. Paris, 2010.

ta'kidlanishicha, yozma siyosatlar mavjud bo'lmagan tashkilotlarda korrupsiya xavfi sezilarli darajada yuqori bo'ladi. Tijorat tashkilotlarida korrupsiyaga qarshi mexanizmlarning yana bir muhim tarkibiy qismi — bu ichki nazorat va monitoring tizimidir. Ushbu tizim moliyaviy operatsiyalar, shartnomaviy munosabatlar va boshqaruv qarorlarining qonuniyligini doimiy ravishda tekshirib borishga qaratilgan. Xalqaro tajribaga ko'ra, samarali ichki nazorat tizimi mavjud bo'lgan kompaniyalarda korrupsion huquqbuzarliklar erta bosqichda aniqlanadi va ularning salbiy oqibatlari minimal darajaga tushiriladi. Shu bilan birga, ichki audit xizmatlari korrupsiyaga qarshi mexanizmlarning amalda qanday ishlayotganini baholovchi muhim institut sifatida e'tirof etiladi. Korrupsiyaga qarshi mexanizmlarning muhim yo'nalishlaridan biri xodimlarni o'qitish va huquqiy xabardorligini oshirish hisoblanadi. ³Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, xodimlar korrupsiya tushunchasi, uning huquqiy oqibatlari va kompaniya ichki siyosatlari haqida yetarli bilimga ega bo'lmaganda, hatto mavjud mexanizmlar ham samarasiz bo'lib qolishi mumkin. Shu sababli, yetakchi tijorat tashkilotlari muntazam ravishda antikorrupsiya treninglari, seminarlar va ichki tushuntirish ishlarini tashkil etadilar. Bu jarayon komplayens-kontrol tizimi bilan uzviy bog'liq bo'lib, huquqiy madaniyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy biznes amaliyotida xabar berish mexanizmi (whistleblowing) korrupsiyaga qarshi kurashning samarali vositalaridan biri sifatida qaralmoqda. Ushbu mexanizm orqali xodimlar yoki manfaatdor shaxslar korrupsion holatlar haqida anonim yoki ochiq tarzda xabar berish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, xabar beruvchilarni himoya qilish tizimi mavjud bo'lmagan sharoitda korrupsion jinoyatlar ko'pincha yashirin qoladi. Shu bois, ko'plab davlatlar va xalqaro tashkilotlar xususiy sektor uchun ham whistleblower'larni himoya qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqqan. ⁴Tijorat tashkilotlarida korrupsiyaga qarshi mexanizmlarning samaradorligi ko'p jihatdan rahbariyatning pozitsiyasiga bog'liqdir. "Yuqoridan namuna" (tone at the top) tamoyili ilmiy manbalarda muhim omil sifatida qayd etiladi. Agar kompaniya rahbariyati korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatda bo'lsa va buni amaliy faoliyatida namoyon etsa, bu butun tashkilot miqyosida halol biznes muhitining shakllanishiga xizmat qiladi. Aksincha, rahbariyat tomonidan korrupsion xatti-harakatlarga ko'z yumilishi barcha mexanizmlarni samarasiz qiladi. ⁵Xalqaro huquqiy hujjatlar ham tijorat tashkilotlarida korrupsiyaga qarshi

³ Kaptein M. "Understanding Unethical Behavior by Unraveling Ethical Culture." Human Relations, 2011, Vol. 64, No. 6.

⁴ Treviño L.K., Nelson K.A. Managing Business Ethics. Wiley, 2017.

⁵ United Nations. United Nations Convention against Corruption. New York, 2004.

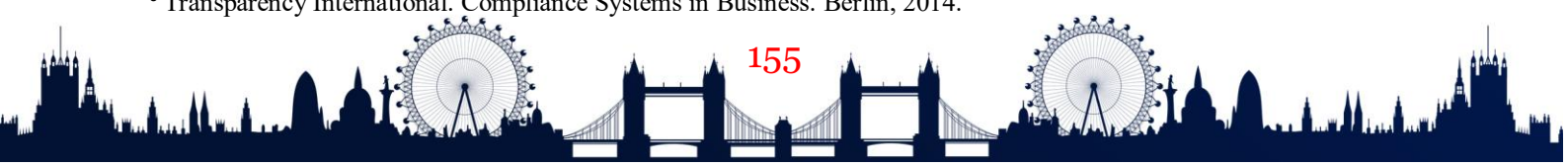

mexanizmlarning joriy etilishiga alohida e'tibor qaratadi. Xususan, BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasida xususiy sektorni korrupsiyaga qarshi kurashga jalb etish zarurligi alohida ta'kidlangan. Shuningdek, OECD tomonidan ishlab chiqilgan "Good Practice Guidance on Internal Controls, Ethics, and Compliance" hujjati kompaniyalarda samarali antikorrupsiya tizimini yaratish bo'yicha muhim tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Tijorat tashkilotlari faoliyatida korrupsiyaga qarshi mexanizmlar biznes huquqining muhim instituti bo'lib, ular kompaniyaning huquqiy xavfsizligini ta'minlash, barqaror rivojlanishiga erishish va investitsiya jozibadorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu mexanizmlarning tizimli, izchil va komplayens-kontrol bilan uyg'un holda joriy etilishi zamonaviy biznes muhitida muqarrar zarurat sifatida namoyon bo'lmoqda.

Komplayens-kontrolni joriy etishdagi muammolar va tipik xatolar.

So'nggi yillarda komplayens-kontrol tizimlarini tijorat tashkilotlari faoliyatiga joriy etish jarayoni jadal rivojlanib bormoqda. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, komplayens tizimlarining mavjudligi har doim ham ularning samarali ishlashini anglatmaydi. Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, ko'plab kompaniyalarda komplayens-kontrol faqat rasmiy talablarni bajarish vositasi sifatida qabul qilinib, uning real huquqiy va institutsional mohiyati yetarlicha anglanmaydi. Natijada, komplayens-kontrol tizimlarini joriy etishda qator muammolar va tipik xatolar yuzaga keladi. Komplayens-kontrolni joriy etishdagi asosiy muammolardan biri — uning formal xarakter kasb etishidir. ⁶Ko'plab tijorat tashkilotlarida komplayens siyosatlar, axloq kodekslari va ichki qoidalar mavjud bo'lsa-da, ular amaliyotda real qo'llanilmaydi. Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, bunday "qog'ozdagi komplayens" tizimlari huquqbuzarliklarning oldini olishda samarasiz bo'lib, faqatgina tashqi tekshiruvlar vaqtida namoyish etish uchun xizmat qiladi. Ushbu holat komplayens-kontrolning asl maqsadi — huquqiy xavflarni boshqarish va oldini olish tamoyiliga zid hisoblanadi. Yana bir keng tarqalgan muammo — komplayens-kontrolning kompaniya boshqaruv tizimiga integratsiya qilinmaganligidir. Ba'zi tijorat tashkilotlarida komplayens bo'limi alohida va izolyatsiyalangan tuzilma sifatida faoliyat yuritadi, uning qarorlari va tavsiyalari esa boshqaruv organlari tomonidan yetarli darajada inobatga olinmaydi. Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, komplayens-kontrol tizimi direktorlar kengashi va oliy boshqaruv organlari faoliyati bilan uzviy bog'liq bo'lmagan taqdirda, u o'zining strategik ahamiyatini yo'qotadi. Bu esa komplayens tizimining tashkilot ichida real ta'sir kuchiga ega bo'lmasligiga olib

⁶ Transparency International. Compliance Systems in Business. Berlin, 2014.

keladi. Komplayens-kontrolni joriy etishdagi tipik xatolardan yana biri — rahbariyatning yetarli darajada qo'llab-quvvatlamasligidir. "Tone at the top" tamoyili ilmiy manbalarda komplayens tizimining muvaffaqiyatli ishlashini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi. Agar kompaniya rahbariyati komplayens talablariga faqat deklarativ munosabatda bo'lsa, xodimlar ham ushbu tizimni jiddiy qabul qilmaydi. Natijada, ichki qoidalar va siyosatlar real xulq-atvorga ta'sir ko'rsatmaydi. Amaliyotda tez-tez uchraydigan muammolardan biri — komplayens-kontrolning faqat huquqiy risklarga yo'naltirilganligidir. ⁷Holbuki, zamonaviy ilmiy yondashuvlarga ko'ra, komplayens tizimi nafaqat huquqiy, balki reputatsion, moliyaviy va operatsion risklarni ham qamrab olishi lozim. Kompaniyalar faqat jarimalar va huquqiy javobgarlikdan qochishga qaratilgan yondashuvni tanlagan hollarda, komplayens-kontrolning kompleks xarakteri yo'qoladi va uning samaradorligi pasayadi. Xodimlarni o'qitish va huquqiy xabardorlikni oshirish masalasiga yetarlicha e'tibor qaratilmasligi ham muhim muammolardan biri hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, komplayens tizimi faqatgina ichki hujjatlar bilan cheklanib qolsa, xodimlar tomonidan noto'g'ri talqin qilinishi yoki umuman e'tiborsiz qoldirilishi mumkin. Muntazam treninglar, seminarlar va tushuntirish ishlari olib borilmagan sharoitda komplayens-kontrolning real ishlashi ta'minlanmaydi. Komplayens-kontrolni joriy etishda uchraydigan yana bir tipik xato — xabar berish mexanizmlarining samarasiz tashkil etilishidir. Whistleblowing tizimlari ko'plab kompaniyalarda mavjud bo'lsa-da, xabar beruvchilarning himoyasi yetarli darajada kafolatlanmagan bo'ladi. ⁸Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, agar xodimlar o'zlari xabar bergan holatlar uchun bosim yoki jazoga duch kelishidan qo'rqsa, bunday mexanizmlar ishlamaydi. Natijada, korrupsion va boshqa huquqbuzarliklar yashirin qoladi. Komplayens-kontrolni joriy etishdagi muammolardan yana biri — milliy va xalqaro standartlarga mos kelmaslikdir. Ayrim kompaniyalar o'z komplayens tizimlarini ishlab chiqishda xalqaro tajriba va standartlarni inobatga olmaydi.

Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, komplayens-kontrol tizimlari faqatgina rasmiy hujjatlar majmui sifatida emas, balki korporativ boshqaruvning ajralmas qismi sifatida qaralgan taqdirdagina o'zining real samaradorligini namoyon etadi. Shuningdek, korrupsiyaga qarshi mexanizmlarning izchil va tizimli ravishda joriy etilishi tijorat tashkilotlarida sog'lom huquqiy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Ichki nazorat,

⁷ Wells J.T. Principles of Fraud Examination. John Wiley & Sons, 2018.

⁸ Near J.P., Miceli M.P. "Whistle-Blowing and Organizational Response." Academy of Management Review, 2008, Vol.

monitoring, xodimlarni o'qitish va xabar berish mexanizmlarining uyg'unlashgan holda ishlashi korrupsion xatti-harakatlarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq komplayens-kontrolni joriy etish jarayonida uchraydigan formal yondashuv, rahbariyat tomonidan yetarli qo'llab-quvvatlanmaslik, xodimlar xabardorligining pastligi kabi muammolar uning samaradorligini pasaytiradi. Mazkur ilmiy maqolada ko'rib chiqilgan muammolar va tipik xatolar shuni ko'rsatadiki, komplayens tizimlarini rivojlantirishda xalqaro standartlar va ilg'or xorijiy tajribani inobatga olish muhim ahamiyatga ega. Shu bois, tijorat tashkilotlarida komplayens-nazorat va korrupsiyaga qarshi mexanizmlarni takomillashtirish huquqiy davlat va barqaror bozor iqtisodiyotini rivojlantirishning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Olsen, William P. The Anti-Corruption Handbook: How to Protect Your Business in the Global Marketplace (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 2010).
- 2.OECD. Good Practice Guidance on Internal Controls, Ethics, and Compliance. Paris, 2010.
- 3.Kaptein M. "Understanding Unethical Behavior by Unraveling Ethical Culture." Human Relations, 2011, Vol. 64, No. 6.
- 4.Treviño L.K., Nelson K.A. Managing Business Ethics. Wiley, 2017.
- 5.United Nations. United Nations Convention against Corruption. New York, 2004.
- 6.Transparency International. Compliance Systems in Business. Berlin, 2014.
- 7.Wells J.T. Principles of Fraud Examination. John Wiley & Sons, 2018.
- 8.Near J.P., Miceli M.P. "Whistle-Blowing and Organizational Response." Academy of Management Review, 2008, Vol. 33, No. 3.

